

## WSTĘP

Niewątpliwie problematyka moralności, zasad, norm postępowania, wartości, systemów aksjologicznych dotyczy każdego z nas w codziennym życiu – nie mamy do czynienia z hermetyczną dziedziną wiedzy zarezerwowaną dla zaawansowanej refleksji filozoficznej. Tak więc również w analizie polityki perspektywa etyczna jest jednym z jak najbardziej uzasadnionych podejść badawczych. Pytania o relacje pomiędzy polityką a etyką są tak stare jak sama polityka, jednocześnie nie tracąc na aktualności. Nie oznacza to, że mamy do czynienia z dyskursem o niekonkluzywnym charakterze, a jedynie z koniecznością permanentnego konfrontowania się z tą problematyką – dla dobra sfery publicznej.

Należy pamiętać, że polityka - przynajmniej w swym wymiarze normatywnym - to zdolność do realizowania rzeczy najlepszych, ale i jednocześnie takich, które są realne. A więc zarówno praktycy, jak i obserwatorzy życia politycznego, nie mogą ignorować pojawiającej się konieczności kompromisu. Jednakże kompromis często jest konieczny, aby polityk był skuteczny, jeżeli chce osiągnąć polityczne cele. Trzeba pamiętać, że nic tak nie szkodzi polityce, w tym również moralności w polityce, jak nieskuteczni politycy, politycy nieposiadający skuteczności w działaniu. Oni szczególnie kompromitują kraj, władzę, a politykę jako taką – najbardziej. Tak więc dialog etyki i polityki to równocześnie stałe poszukiwanie równowagi pomiędzy tym, co można, a tym co powinno się zrobić. Całkowite pozbawienie naszego działania norm moralnych (przełamanie granic moralnych) prowadzi bowiem do cynizmu. On zaś może przerodzić się w grę, która jest niebezpieczna zarówno dla samych polityków, jak i ich otoczenia, w szczególności zaś dla całej wspólnoty politycznej.

Warto w tym miejscu odwołać do kardynalnych prawd sformułowanych już przez świętego Tomasza z Akwinu, który zauważał, że polityk powinien być roztropny, bowiem warto zastanowić się nad każdą decyzją, którą się podejmuje – musi umieć ją przeanalizować i ocenić z każdego punktu widzenia. Polityk powinien być sprawiedliwy, to znaczy działać dla i w imię racji stanu. W istocie często widzimy działania polityków, którzy bardziej pomagają partii niż Patrii. Są często nakierowani bardziej na grupę – co trzeba powiedzieć z wielkim smutkiem – znajomych, niż na prawdziwą rację obywateli, którym się służy. Polityk, który mieni się politykiem idealnym, powinien być także mężny, czasami bowiem będzie musiał podjąć decyzje, które mu zaszkodzą politycznie. Będą one zrozumiałe dla tych, którym służy. Musi je podjąć patrząc przez pryzmat wizji przyszłości, dbając o kraj, region, czy gminę, w której mieszka. Te decyzje mogą być często niewidoczne dla obywateli. Trzeba być może czasami przegrać swoją pozycję na rzecz zwycięstwa idei, która nam przyświeca, a która

jest warta poświęcenia siebie, po to, aby wygrała nasza wieś, nasze miasto, nasz kraj. Polityk powinien być solidarny z innymi politykami. To ważna cecha - trzeba bowiem brać pod uwagę i taki „dyskomfort”, że inni też mogą mieć rację i często ją mają.

Praca, którą oddajemy do rąk czytelników, próbuje skonfrontować się z niektórymi wyzwaniem stojącymi przed analitykiem relacji polityki i etyki. Ta interesująca problematyka nie przestaje być aktualna mimo prowadzonej już od tysięcy lat refleksji. Teksty autorów, które złożyły się na ten zbiór, reprezentują szerokie spektrum zainteresowań badawczych, przez co zasługuje on na określenie go mianem interdyscyplinarnego (wśród autorów znajdują się przede wszystkim politolodzy i filozofowie, jednak nie tylko - również przedstawiciele socjologii, teologii, kulturoznawstwa i innych dziedzin). Autorzy pierwszych dwóch podrozdziałów dokonują zarysowania obszaru poruszanej problematyki odnosząc się do podstawowych ujęć definicyjnych stosowanych pojęć i wskazując na węzłowe punkty na styku polityki i etyki. Teresa Jemczura w tekście „Etyka, społeczeństwo i polityka” oraz Rafał Riedel w rozdziale pt. „Polityka a etyka – pomiędzy pragmatyzmem a moralnością” wskazują główne problemy pojawiające się w analizie relacji polityki, etyki, moralności i odpowiedzialności, które znajdują swoje rozwinięcie w kolejnych częściach opracowania. Przestrzeń do debaty obejmuje więc nie tylko korelacje pomiędzy etyką a polityką wprost, ale również relacje pomiędzy demokracją a kapitalizmem, problematykę systemu medialnego i komunikowania politycznego, marketingu politycznego etc. Kolejny tekst, autorstwa Mariusza Wojewody, dotyczy problemu wartości w pluralistycznym społeczeństwie. Spór o ład aksjologiczny stanowi jeden z ważniejszych problemów w etyce i naukach społecznych. Wydaje się, że niewspółmierność w rozumieniu wartości, jak również odmiennosc w sposobie ich realizacji, stanowi jeden z kluczowych elementów współczesnej kultury. Owa nieporównywalność najczęściej prowadzi do tezy relatywizmu etycznego, negującego istnienie uniwersalnych wartości. Stanowisko to wynika z relatywizmu kulturowego, czyli obserwowalnego faktu wielości poglądów i postaw ludzkich. Różnorodność dotyczy jednostek, grup społecznych i całych tradycji kulturowych. W konsekwencji przyjmuje się, że nie ma jednego porządku aksjologicznego, ale jest ich wiele, często stojących wobec siebie w opozycji. Ewa Nowak podejmuje się analizy aksjologicznych i światopoglądowych podstaw zachowań politycznych w świetle teorii racjonalnego wyboru. Ta perspektywa teoretyczna proponuje postrzeganie obywatela jako podmiotu kierującego się maksymalizacją własnej użyteczności oraz jako konsumenta podejmującego decyzje dotyczące ‘politycznego dobra/towaru’, zaś elit politycznych, jako grup, których celem jest przede wszystkim uzyskanie określonego poziomu popytu na swoje ‘dobra’ - uzyskanie lub odzyskanie poparcia – legitymacji politycznej.

Kolejny rozdział poświęcony jest kategorii odpowiedzialności - Andrzej Kiepas („Etyka polityki i dylematy odpowiedzialności”) oraz Leszek Karczew-

ski („Odpowiedzialność w biznesie i w polityce”) proponują refleksję filozoficzną na temat tej kluczowej z punktu widzenia etyki i moralności kategorii. Pojęcie odpowiedzialności było wielokrotnie wykorzystywane w tradycji filozoficznej, szczególnie w tradycji antropologicznej i etycznej. Ewolowało ono od ujęcia negatywnego, restrykcyjnego do ujęcia uniwersalnego i pozytywnego, zwróconego ku przyszłości. Współcześnie kategoria odpowiedzialności ma walor zarówno poznawczy jak i praktyczny, i w refleksji nad gospodarką i polityką staje się pojęciem kluczowym.

Następny rozdział pracy poświęcony jest społecznej nauce Kościoła katolickiego, będącej jednym z elementów wychowawczej roli tej instytucji, tak istotnej z punktu widzenia edukacji i socjalizacji standardów etycznych szerokich rzesz społecznych. Na rozdział ten składają się prace: ks dra. Antoniego Kaltbacha: „Minimum etyczne polityka – katolika na podstawie Noty doktrynalnej dotyczącej pewnych kwestii związanych z udziałem i postawą katolików w życiu politycznym” oraz Joanny Kulskiej: „Między etyką i polityką. Kontrowersje amerykańsko – watykańskie wokół koncepcji wojny sprawiedliwej”, a także Sandry Wadowskiej: „Korelacje pomiędzy polityką a etyką w społecznej nauce Kościoła”. Teksty te odnoszą się do różnych aspektów tej swego rodzaju dyscypliny, która zajmuje się wyjaśnieniem problematyki społeczno - moralnej oraz formułowaniem zasad w tym zakresie, zgodnie z doktryną teologiczną Kościoła katolickiego.

Rozważania te kontynuowane są w kolejnej części, o charakterze filozoficzno – politologicznym, w której Michał Niebylski porusza ważne zagadnienie etycznego problemu *Innego* w ‘świecie zburzonej Wieży Babel’. Bogusław Meiksner z kolei w eseistyczny sposób ujmując relacje pomiędzy solidarnością a polityką, natomiast Józef Waligóra dokonuje rekonstrukcji i interpretacji myśli Platona na temat totalitaryzmu i wreszcie Michał Tłuczak podejmuje ważki temat polityki i polityczności w praktyce współczesnego działania. Rozważania te prowadzą do analizy bardziej praktycznych aspektów funkcjonowania systemu politycznego. Rozdział „Etyka w praktyce politycznej” podejmuje m.in. problem realiów funkcjonowania konsultingu politycznego w Polsce, reklamy politycznej i ukrytych technik konstruowania list wyborczych. Dorota Dolińska w tekście „PR-owiec, konsultant polityczny czy spin doctor - etyczne realia polskiego marketingu politycznego” podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie, jakie standardy etyczne stanowić powinny podstawę działań PR-owców, a także, czy w polskiej rzeczywistości politycznej uzasadnione jest używanie określenia *spin doctor* (w klasycznym rozumieniu tego pojęcia), czy raczej konsultant polityczny, doradca medialny, czy też po prostu polityczny pr-owiec. Z kolei Artur Kowalski, w pracy „Etyczne aspekty reklamy politycznej – teoria a praktyka”, wskazuje na problem niedojrzałości polskiego wyborcy. W „młodym demokratycznie” (postkomunistycznym) społeczeństwie polskim poznanie i wybór aktora politycznego ma charakter powierzchowny, stereotypowy i emocjonalny. W takich warunkach ze szczególną uwagą należy przyglądać się reklamom poli-

tycznym, które mają ogromny wpływ na formowanie się postaw, a w konsekwencji zachowań politycznych (w tym wyborczych). Henryk Kretek analizuje metody, zasady i ukryte techniki konstruowania list wyborczych – za ilustrację służy tutaj materiał empiryczny z wyborów parlamentarnych w 2005 roku w wybranych okręgach wyborczych południowej Polski. Materiał ten, posiadający walory deskryptywne, spełnia również istotne funkcje eksplanacyjne, przez co może być wykorzystany jako wiedza praktyczna użyteczna przy optymalnym konstruowaniu list wyborczych w następnych cyklach elekcyjnych.

Kolejna część pracy koncentruje się na etycznych aspektach procesu komunikowania politycznego. Janusz Nowak w tekście pt. „Etyczne aspekty wykorzystywania form leksykalnych i frazeologicznych w walce politycznej” formułuje sąd o charakterze konkludującym (i jednocześnie rekomendacyjnym), iż korzystać z wolności, a zatem i z wolności słowa, należy w taki sposób, aby budować dobro wspólne, a nie niszczyć – to wielkie i ważne wyzwanie dla nas wszystkich, nie tylko dla polityków. Również do problematyki wolności słowa nawiązuje Joanna Mazurkiewicz w rozdziale „Polityczna poprawność a wolność słowa. Trudna granica między tym co można, a tym co powinno się powiedzieć.”. Z kolei Kamil Minkner analizuje kino jako przestrzeń wzajemnych relacji między polityką a moralnością. Jak wynika z przeprowadzonej analizy, zagadnienie relacji wzajemnych pomiędzy polityką a moralnością nie tylko nie jest obce kinu w zakresie poruszanej przez niego problematyki, ale powinno być ono ujmowane jako obszar ekstensji, gdzie to co polityczne wyraża się na płaszczyźnie symbolicznej. Filmy nie tylko mogą być więc dogodnym źródłem wiedzy na temat etycznych aspektów tego, co polityczne, ale mogą być instrumentem prowadzenia określonej polityki, poszerzania świadomości politycznej, oddziaływania na polityczną wiedzę, gdzie kryterium moralne może stanowić ważny punkt odniesienia i podstawę oceny tego typu praktyk.

Wreszcie ostatnia część zbioru prezentuje przykłady z praktyki politycznej (zarówno polskiej, jak i innych systemów politycznych), stanowiące ilustracje dla prowadzonych wcześniej rozważań. Ludwik Habuda próbuje wykazać samonaprawczy potencjał demokracji – jako egzemplifikacji używa okresu rządów Prawa i Sprawiedliwości (wraz z koalicjantami) w latach 2005-2007. Aczkolwiek, jak zauważa sam autor, oparcie zaproponowanej analizy na materiale empirycznym zaczerpniętym przede wszystkim z praktyki funkcjonowania Prawa i Sprawiedliwości nie oznacza, że nie mogłaby dostarczyć ich praktyka funkcjonowania innych partii politycznych w Polsce. Grzegorz Haber w tekście „Teologia wyzwolenia jako etyczna odpowiedź na nierówności społeczne w państwach trzeciego świata” posługuje się egzemplifikacją pochodzącą z regionu Ameryki Łacińskiej. Natomiast Bartłomiej Czepil w tekście pt. „Etyka i korupcja w życiu publicznym państw nordyckich na przykładzie Norwegii” podejmuje zagadnienie korupcji w demokracji skonsolidowanej, ze szczegól-

nym uwzględnieniem związków między łaodem etycznym oraz instytucjonalnym a statusem korupcji w norweskim systemie politycznym.

Autorzy prezentowanego zbioru mają nadzieję, że publikacja ta w konstruktywny sposób przyczyni się do wzbogacenia dyskursu na temat etycznego wymiaru funkcjonowania procesu politycznego. Refleksja taka jest szczególnie istotna w dwudziestą rocznicę przemian z 1989 roku. Nasza demokracja – wydawałoby się już ‘pełnoletnia’ - cały czas pozostaje jeszcze niedoskonałą i ciągle potrzebuje nieustannej debaty na temat norm i wartości, które powinny nią kierować. Trudno budować liberalną demokrację na zgliszczach instytucji quasi-socjalistycznego państwa i na bazie postkomunistycznego społeczeństwa. Tym bardziej potrzebna jest intensywna dyskusja, przynosząca coraz to nowsze i coraz lepsze odpowiedzi na temat optymalnych relacji pomiędzy etyką a polityką, skutecznej implementacji norm moralnościowych w walce politycznej i wreszcie satysfakcjonujących kompromisów pomiędzy skutecznością a pozostawaniem w zgodzie z wyznawanymi przez daną wspólnotę polityczną wartościami.

Jerzy Buzek, Henryk Kretek, Rafał Riedel